

Az új reneszánsz¹

Huszonöt évvel ezelőtt, amikor dolgozni kezdtem azon a könyvön, amelyből aztán egy szép napon az *Izmael* című regény lett, nagyon kevesen gondolták azt, hogy az emberiség komoly bajban van, feltéve, hogy a hidegháborúból nem lesz nukleáris háború. A legtöbb ember úgy látta, hogy minden szép és jó. Az utóbbi tíz évben ez drasztikusan megváltozott – ha nem is mindenki számára.

Amikor 1995-ben meglátogattam egy iskolát Albuquerque-ben, ahol az *Izmael* volt az éves kötelező olvasmány, megkértek, hogy találkozzam egészségügyi szakemberek egy roppant magas szintű csoportjával: a Presbiteriánus Egészségügyi Szolgálat – amely a régió kórházrendszere – egyes részlegeinek igazgatóival. Elfogadtam a meghívást, noha fogalmam sem volt, mi relevánsat mondhatnék ezeknek a szakértőknek. Semmit nem tudok a kórházakról, az egészségügyről vagy az orvosi hivatásról. Még a *Vészhelyzetet* se nézem.

Amikor helyet foglaltam a mintegy húsz férfi és nő között, egyértelművé vált, hogy mindegyikőjüket mélyen felbolygatta a könyvem. Azt ellenben egyikük sem tudta világosan megmagyarázni, miért is volt jelentőségteljes számára a hivatása terén. Azt hiszem, valójában az történt, hogy az *Izmael* elolvasásának eredményeképpen *ők maguk* mint emberi lények változtak meg, s arra próbáltak rájönni, hogy ez a változás miként változtatja – vagy változtathatja vagy kellene, hogy változtassa – meg őket mint egészségügyi szakembereket.

Tartok tőle, hogy nem sokat segítettem nekik, de nem hiszem, hogy emiatt szabadkoznom kellene. Halvány fogalmam sincs, hogy az ő szakmai életük milyen téren szorul változásra; ezt csakis ők tudják.

Rá egy évre hasonló élményben volt részem, amikor előadásra kértek fel a kereskedelmi padlóburkoló rendszerek tervezésével és kivitelezésével foglalkozó felsővezetők éves konferenciáján. Ne nevéssenek. Ez egy sokmilliárd dolláros, globális iparág – egy olyan iparág, amely akkoriban kiemelkedően környezetszennyező volt, elképesztő mennyiségű hulladékot produkált, működését teljes mértékben meg nem újítható erőforrásokra (elsősorban kőolajra) alapozta, s e forrásokkal szélsőségesen pazarló módon bánt.

Munkám bennük is alapvető változásokat eredményezett – és ezzel végére is értünk a két csoport közötti hasonlóságok listájának. Ezeknek az embereknek mákszemnyi kétségük sem volt afelől, hogy e változást hogyan kéne aprópénzre váltani szakmai életükben. És ez azért jó dolog, mert természetesen nem tudtam volna tippeket adni nekik. Tudták, min szükséges változtatniuk, s ekkorra már ki is tűztek számos hosszú távú célt, amelyek nem csak a saját iparágukat alakították át, hanem változásra kényszerítettek más, velük kapcsolatban álló iparágakat is. Hogy megtarthassák pozíciójukat, az olyan óriások, mint a DuPont, szó szerint belekényszerültek abba, hogy maguk is másként kezdjenek gondolkodni.

Ha arra kérnének, hogy tartsak előadást befektetési tanácsadóknak, vegyész mérnököknek vagy légiforgalmi főelőadóknak – és ezek közül egyik sem lehetetlen –, ugyanez lenne a helyzet. A feladatom nem az lenne, hogy megmondjam nekik, milyen változásokat vigyenek véghez szakmai életükben, mivel semmit nem tudok sem a befektetésekről, sem a vegyész mérnökségről, sem a légiforgalom-irányításról.

Az én feladatom minden csoporttal, függetlenül attól, hogy milyen elv vagy szakma alapján gyűltek is

együvé, ugyanaz: az embereket úgy hazaküldeni, hogy új, mélyebb belátással bírjanak azon központi problémára nézve, amely bennünket, embereket *mindannyiunkat* együvé gyűjt, foglalkozástól függetlenül – amely probléma nem más, mint a fajunk túlélése.

Gyakran fölteszik nekem a kérdést: látok-e reményt a túlélésre? Ilyenkor persze arra kíváncsiak valójában, hogy tudok-e *nekik* valami alapot kínálni a reménykedéshez.

Én igenis reménykedem, mert biztosan érzem, hogy az önök életében valami rendkívüli következik majd be – az önökében, akik három vagy négy évtizeddel fiatalabbak nálam. Valami sokkal rendkívülibbről beszélek, mint ami az én életemben történt, amely magában foglalta a televízió születését, az atomhasítást, az úrutazást és az interneten történő azonnali, globális kommunikációt. Én valami *igazán* rendkívüliire gondolok.

Az önök életében a mi kultúránk emberei rá fognak jönni, hogyan kell fenntartható módon élni ezen a bolygón – vagy nem jönnek rá. Akármelyik is következik be, az szükségképpen rendkívüli lesz. Ha rájönnek, hogyan kell itt fenntartható módon élni, akkor az emberiség szeme előtt olyasmi tárul fel, amit jelenleg nem láthat: a végtelenbe nyúló jövő képe. Ha *nem jönnek rá*, akkor sajnos az ember felkerül azon fajok listájára, amelyeket naponta pusztítunk el – *naponta* mintegy kétszáz fajt.

Ennek belátása, közkeletű kifejezéssel élve, nem nagy kunszt. Azok között, akik nyomon követik az ilyen dolgok alakulását, és hivatásszerűen fogalmaznak meg előrejelzéseket a témában, általános egyetértés uralkodik arra nézve, hogy az emberiség létszáma a század közepére eléri a kilencmilliárdot. Ezt nem csak a vészmadarak károgják: ez egy nagyon óvatos, az ENSZ által nemrég jóváhagyott becslés. Sajnálatos módon e becslés készítői közül a legtöbben úgy hiszik, hogy ez az egész egy magától értetődő és zökkenőmentes folyamat lesz.

Hát nem.

Nyilvánvalóan töméntelen pénzbe és energiába kerül hatmilliárd ember táplálékát előállítani. De ha tekintetbe vesszük a tényleges életmódunkat, számításba kell vennünk egy járulékos, rejtett költség megfizetését is. Egész egyszerűen arról van szó, hogy ahhoz, hogy fenn tudjuk tartani e hatmilliárd emberi testből álló biomasszát, a tápláléktermelés szokásos módján túlmenően kénytelenek vagyunk naponta kétszáz fajt felzabálni. Szükségünk van e kétszáz faj biomasszájára ahhoz, hogy fenn tudjuk tartani *ezt* a biomasszát: azt a biomasszát, ami *mi vagyunk*. És amikor felzabáljuk e fajokat, akkor azok *megszűnnek létezni*. Kihalnak. Eltűnnek, mindörökre.

Másként szólva, a világ naponta kétszáz faj kipusztításával fizet azért, hogy fenn tudja tartani a hatmilliárd fős emberiséget. Ha ezt a folyamatot jövő héten, vagy akár jövő hónapban le tudnánk állítani, akkor semmi gond nem volna. Csakhogy a szomorú tény az, hogy erről szó sincs. Ez a folyamat zajlik ma, és fog zajlani holnap is, meg holnapután, meg azután, meg azután, meg azután is – és *definíciószerűen* ez az, ami miatt a folyamat nem fenntartható. Egy ilyen kataklizmaszerű pusztítást *lehetetlen* fenntartani.

A rendkívüli pedig, ami a következő két-három évtizedben be fog következni, nem az emberi faj kihalása lesz. A rendkívüli, ami a következő két-három évtizedben be fog következni, egy új reneszánsz lesz. Egy hatalmas, döbbenetes reneszánsz.

Ennél kisebb horderejű dolog nem képes megmenteni minket.

Az első reneszánszról, amely önök számára is ismerős a történelemkönyvekből, úgy szokás beszélni, mint a klasszikus tudatosság és érzékenység újjászületéséről. Elég nehéz úgy beszélni róla, mint ami *valójában* volt, nevezetesen egy vadonatúj történelmi korszak nyitányáról.

A reneszánsz során jó pár kulcsfontosságú középkori eszmét hajítottak ki, de nem olyan eszmékkel pótolták őket, amelyek az ókori gondolkodók számára érthetőek lettek volna. Ellenkezőleg, ezek teljesen új eszmék voltak – amelyek *nem* lettek volna érthetőek az ókori gondolkodók számára. Ezek az eszmék *számunkra* voltak érthetőek – sőt mind a mai napig azok.

A reneszánsz (és valójában a modern világ) azért jött létre, mert a tizennegyedik, tizenötödik és tizenhatodik század folyamán az egész középkori, összefüggő eszmerendszer inogni kezdett. A rendszer központi eleme arra a kérdésre vonatkozott, hogy milyen úton tehetünk szert biztos tudásra. A középkorban úgy tartották, hogy a biztos tudás megszerzésének eszköze az ésszerűség és a tekintély. Például teljesen ésszerű feltételezésnek tűnt, hogy a Föld szilárdan áll egy helyben, és körülötte kering a világmindenség többi része. Ésszerűnek tűnt – és olyan kimagasló tekintély erősítette meg, mint a nagy, második századi csillagtudós, Claudius Ptolemaeus, azaz Ptolemaiosz. Hasonlóképpen, teljes mértékben ésszerűnek látszott annak feltételezése, hogy a leejtett nehéz tárgyak gyorsabban érnek földet, mint a könnyűek – ezt egy másik kimagasló tekintély erősítette meg, a polihisztor zseni, Arisztotelész.

Am a reneszánsz idején az ésszerűség és a tekintély mint az ismeretszerzés megbízható útjelző táblái ledőltek, s átadták helyüket a... megfigyelésnek és kísérletezésnek. E változás nélkül sem a mai értelemben vett tudomány nem jöhetett volna létre, sem az ipari forradalom nem következett volna be.

A középkorban magától értetődőnek számított, hogy Istennel való kapcsolatunk kollektív dolog, amelynek menedzselésére egyedül a római katolikus egyház jogosult. A reneszánsz során e leosztást kikezdte egy teljesen új megközelítés, amely szerint Istennel való kapcsolatunk *magánügy*, amelyet ki-ki *önállóan* intézhet Istennel. Ebben az új leosztásban vált az individualitás fogalma szentté és sérthetetlenné, és tett szert arra a jelentőségre, amit mi a modern korban természetesnek veszünk. Ma mindannyian úgy tekintünk magunkra, mint fantasztikus hatalommal – szó szerint jogok özönével – felruházott, önmagunkban értékes egyéniségekre. Ez a középkor embere számára teljességgel elképesztő lett volna.

A középkorban a világmindenségre úgy tekintettek, mint ami eleve kész állapotában keletkezett, alig egy-két ezer évvel ezelőtt. Befejezett volt, tökéletes – és pontosan annyira *ismert*, amennyire csak szükséges. A reneszánsz korában azonban radikálisan új megközelítéssel kezdték szemlélni az univerzumot: olyan valóságként, amely dinamikus, végtelen – és túlnyomórészt *ismeretlen*. A gondolkodás e változása vezetett el mind a nagy földrajzi felfedezések korába, mind a tudományos kutatás hőskorába, amely napjainkban is folytatódik.

Ma mindez napnál világosabb számunkra. Világos, hogy a középkor nem tarthatott az idők végezetéig. Világos, hogy a dolgoknak meg *kell*ett változniuk. De a középkoriak számára ez egyáltalán nem volt világos. Ők úgy hitték, hogy az emberek *az idők végezetéig* középkori módon fognak gondolkodni és élni.

Mi pontosan ugyanezt hisszük. Amint a középkoriak, mi is abszolút bizonyosak vagyunk abban, hogy az emberek *az idők végezetéig* ugyanígy fognak gondolkodni, ahogy mi gondolkodunk, és az idők végezetéig ugyanígy fognak élni, ahogy mi élünk.

A középkoriak azért gondolkodtak így, mert elképzelhetetlennek tűnt számukra, hogy lehet másként is gondolkodni. Hogy is tudna valaki másként gondolkodni, mint ahogy gondolkodik? Ők úgy voltak vele, hogy a gondolkodás története véget ért, méghozzá *velük*. Mi ezt persze megmosolyogjuk – holott valójában mi is pontosan ugyanezt hisszük. Mi is azt hisszük, hogy a gondolkodás története véget ért, méghozzá *velünk*.

Valójában azért kellene fohászknunk, hogy nehog igazunk legyen ez ügyben. Ha ugyanis csakugyan véget ért velünk a gondolkodás története, akkor nekünk befellegzett. Ha lesznek itt még emberek kétszáz év múlva, akkor ők nem úgy fognak élni, mint ahogy mi élünk. Ezt bizton megjósolhatom, mert amennyiben az emberek továbbra is úgy élnek majd, mint ahogy mi élünk, akkor kétszáz év múlva *nem lesznek* itt emberek.

Még valamit megjósolhatok bizonyosan. Ha lesznek itt még emberek kétszáz év múlva, akkor ők nem úgy fognak *gondolkodni*, mint ahogy mi gondolkodunk. Ezt ugyanilyen biztonsággal jelenthetem ki, mert amennyiben az emberek továbbra is úgy gondolkodnak majd, mint ahogy mi gondolkodunk, akkor úgy is élnek majd, mint ahogy mi élünk – és akkor kétszáz év múlva *nem lesznek* itt emberek.

De miben kellene megváltoztatnunk a gondolkodásunkat? Hiszen oly egyértelműnek látszik, hogy mi mindenről pontosan úgy gondolkodunk, ahogyan gondolkodni *kell*.

A középkor emberei számára ugyanez ugyanilyen egyértelműnek látszott.

Noha igen sok kulcsfontosságú középkori eszme eltűnt a reneszánsz idején, korántsem tűnt el az összes kulcsfontosságú középkori eszme. Az egyik ilyen kulcsfontosságú eszme, amely megmaradt – egyébként mindmáig –, az, hogy az emberi természet alapjaiban és jóvátehetetlenül *gyarlóvá* lett. Körültekintünk a világban, és azt látjuk, hogy a teknősök nem gyarlók, a varjak nem gyarlók, a nárciszok nem gyarlók, a szúnyogok nem gyarlók, a lazacok nem gyarlók; voltaképpen a világban egyetlenegy gyarló faj sincs – minket kivéve. Ennek ugyan az égvilágon semmi értelme, de a középkori tudás vizsgáján gond nélkül átmegy. Ésszerűnek hangzik – a tekintély pedig kétségkívül támogatja. Ésszerűnek hangzik, mivel olyan mentséget kínál nekünk, amelyre átkozottul szükségünk van. Leromboljuk ugyan a világot – elevenen felfaljuk –, de hát nem tehetünk róla. Az emberi természet tehet róla. Konstruktív hibával készültünk – mi egyébre számíthatnánk?

Egy másik kulcsfontosságú eszme szerint, amely ugyancsak átvészelte a középkort, mi pontosan úgy élünk, ahogy az embernek élni *rendeltetett*. Istenem, hisz ez oly egyértelmű, hogy nincs is mit hozzátenni. Úgy élünk, ahogy az embernek az idők kezdetétől élni rendeltetett. A tény, hogy csak a legutóbbi időben kezdtünk így élni, a legkevésbé sem számít. Nyilván hárommillió évünkbe telt, hogy ráakadunk végre. Ez mit sem változtat azon a tényen, hogy az idők kezdetétől így rendeltetett élünk. Az a tény pedig, hogy így élve lakhatatlanná tesszük a világot saját fajunk számára, ugyancsak nem számít semmit. Még ha el is pusztítjuk a világot, s vele magunkat, akkor is úgy élünk, ahogy az idők kezdetétől élünk rendeltetett.

E két középkori túlélő még aránylag üdvösnek mondható. Ostobaságok ugyan, de ártalmatlanok. Ugyanakkor van egy harmadik túlélő eszme is, amely azonban kifejezetten nem üdvös és nem ártalmatlan, és a legveszélyesebb létező eszme. És túl azon, hogy ez a legveszélyesebb létező eszme, ez a legveszélyesebb létező *dolog* – veszélyesebb, mint az összes nukleáris fegyverünk, veszélyesebb, mint a biológiai hadviselés, veszélyesebb, mint az összes mérgező anyag, amivel telepumpáljuk a levegőt, a vizet és a talajt.

Mindazonáltal hihetetlenül ártalmatlannak *hangzik*. Az ember hallja, és azt mondja: „Aha, igen, na és?” Ráadásul hihetetlenül egyszerű is. Íme, ez az: *Az emberek egy olyan létrendhez tartoznak, amely el van különítve az életközösség többi részétől*. Egyfelől vagyunk mi, másfelől van a Természet. Egyfelől vannak az emberek, másfelől van az emberi környezet.

Biztos vagyok benne, hogy nehéz elhinni, hogy valami, ami ennyire ártatlanul hangzik, akár egy icipicit is veszélyes lehet; sokkal kevésbé veszélyes, mint amilyenek az imént beállítottam.

Amint mondtam volt, visszafogott becslés, hogy a világban való tevékenységünk eredményeképpen *minden egyes nap* nem kevesebb, mint kétszáz faj pusztul ki. Az emberek e rettenetes hírt közönyösen fogadják. Nem sikoltanak fel. Nem ájulnak el. Egyáltalán nem látnak semmi okot az aggodalomra, mert szilárdan hiszik, hogy *az emberek egy olyan létrendhez tartoznak, amely el van különítve az életközösség többi részétől*. Olyan szilárdan hiszik ezt a huszonegyedik században, ahogy hitték azt a tizedikben.

Tehát nem kevesebb, mint kétszáz faj pusztul ki mindennap. Semmi baj, mivel *azok* a fajok valahol *odakint* vannak. Azok a fajok nem *idebent* vannak. Ők nem *mi* vagyunk. Semmi közük nincs *hosszánk*, mivel *az emberek egy olyan létrendhez tartoznak, amely el van különítve az életközösség többi részétől*.

Az a kétszáz faj *odakint* van, a *környezetben*. Persze rossz a *környezetnek*, ha kihalnak, de ennek semmi köze *hosszánk*. A környezet *odakint* szenved, mi ezalatt *idebent* vagyunk, épen és egészségesen. Természetesen *gondját kéne viselnünk* a környezetnek, és gyalázat ez a kétszáz kihálás – de *minket* ez nem érint.

Hölgyeim és uraim, ha az emberek továbbra is így gondolkodnak, az emberiség ki fog pusztulni. Ennyire veszélyes ez az eszme. Mégpedig a következők miatt.

Az a kétszáz faj... voltaképpen miért is pusztul ki? Csupán mert elfogy a levegőjük vagy a vizük vagy a területük, vagy miért? Nem, ez a kétszáz faj azért pusztul el, mert olyasvalami van a birtokukban, amire *nekünk szükségünk van*. Szükségünk van a *biomasszájukra*. Szükségünk van arra az *eleven anyagra*, amelyből ők felépülnek. Szükségünk van a *biomasszájukra* azért, hogy fenntarthassuk a *saját* biomasszánkat. A dolog így működik. Menjenek el Brazíliába, keressenek egy jókora esőerdőt, aztán vágják ki vagy égessék fel. Majd vigyenek oda egy csomó tehenet, és legeltessék őket. Vagy ültessenek krumplit vagy ananászt vagy lóbabot. Mindaz a biomassza, amely korábban az esőerdőben élő madarakban, rovarokban és emlősökben halmozódott föl, az most átalakul tehénné, krumplivá, ananásszá vagy lóbabba – vagyis a *mi* táplálékunkká.

Muszáj kiirtanunk kétszáz fajt naponta ahhoz, hogy fenntartsuk hatmilliárd ember biomasszáját. Ez nem véletlen. Nem oda nem figyelés. Nem egy apró gondatlanság a részünkről. Azért, hogy fenntartsuk a magunk hatmilliárdos populációját, naponta kétszáz faj biomasszájára van szükségünk. Kétszáz fajt a szó legszorosabb értelmében emberi szövetté alakítunk.

De nagyon sokan – sőt attól tartok, a legtöbben – hajlamosak azt gondolni: „Na és akkor mi van? Az emberek egy olyan létrendhez tartoznak, amely el van különítve az életközösség többi részétől. Mivel függetlenek vagyunk, nem számít, hány fajt pusztítunk ki – és mivel akárhogyan is, de fölöttük állunk, valójában még fejlesztjük is a világot azzal, hogy kiiktatjuk őket!”

Azokhoz az emberekhez hasonlítunk, akik a felhőkarcolók tetejére épített kis kulipintyóban élnek.

Mindennap szükségünk van kétszáz téglára a saját házikónk falának fenntartásához, így hát lemegyünk, lent kiütünk kétszáz téglát a felhőkarcoló falaiból, és felcipeljük, saját felhasználásra. Mindennap... Minden áldott nap lemegyünk, és kiütünk kétszáz téglát azokból a falakból, amelyek azt az épületet tartják, amelyben élünk. Hetvenezer téglát egy évben, ugyanannyi a következőben, meg a következőben, meg a rákövetkezőben, meg minden évben.

Remélem, egyértelmű, hogy ilyen módon nem lehet fenntartani egy téglapalotát. Egy nap, előbb vagy utóbb, de össze fog omlani, és a házikó elpusztul, az épület többi részével egyetemben.

Naponta kétszáz faj kiirtásával pontosan ugyanígy nem lehet fenntartani egy életközösséget. Ha valamilyen értelemben a csúcson is vagyunk a közösségnek, egy nap, előbb vagy utóbb, de össze fog omlani, s ha összeomlik, nem sokra megyünk a csúcson elfoglalt helyünkkel. Elpusztulunk, a közösség többi részével egyetemben.

Persze más lenne a helyzet, ha a napi kétszáz faj pusztulása csak valami ideiglenes jelenség volna. De nem az. Mégpedig azért nem, mert legyünk bármily okosak is, nem vagyunk képesek arra, hogy növeljük a bolygó biológiai sokszínűségét. Nem tudjuk növelni az életben maradáshoz szükséges víz és termőföld mennyiségét, és nem tudjuk növelni a talajt és a vizet érő napfény mennyiségét sem. *Csökkenteni* képesek vagyunk a bolygó biológiai sokszínűségét – például a talaj meddővé tételével vagy a vizek megmérgezésével –, de növelni nem tudjuk.

Mindössze annyit tehetünk, hogy fajok egy csoportjának biológiai sokszínűségét áttemeljük egy másik csoportba – és pontosan ezt is tesszük. Azon fajok biológiai sokszínűségét, amelyekkel *nem törődünk*, módszeresen átcsoportosítjuk azon fajok biológiai sokszínűségébe, amelyekkel *törődünk*: tehénbe, csirkébe, gabonába, babba, paradicsomba stb. Önmagunk fenntartása érdekében szisztematikusan romboljuk az életközösség biodiverzitását; más szavakkal ezt úgy mondhatnók: szisztematikusan romboljuk a minket életben tartó infrastruktúrát.

Amint mondtam volt, visszafogott becslés, hogy az emberiség létszáma a század közepére kilencmilliárdra növekszik – és az emberek ezt a hajmeresztő hírt közönyösen fogadják. Senki nem sikolt. Senki nem ájul el. Az embereket éppúgy hidegen hagyja népességünk gombamód való szaporodása, miként a napi kétszáz faj eltűnése. Úgy látják, semmi okuk aggodalomra, elvégre az emberek egy olyan létrendhez tartoznak, amely el van különítve az életközösség többi részétől. Nem veszik észre, hogy népességünk növekedésével a kihalás aránya is növekszik – vélhetőleg exponenciálisan. Ez azért van így, mert amikor kiirtunk egy fajt, annak biológiai sokszínűségét nem százszázalékos hatásokkal építjük önmagunkba. Jó része egyszerűen elvész, hozzájárulva ezzel a bolygó elsivatagosodásához. A század közepére, ha a népességünk addigra valóban eléri a kilencmilliárdos szintet, a naponta kipusztított fajok száma ezer lesz vagy tízezer (a tényleges szám egyelőre kiszámíthatatlan).

Ha lesznek itt még emberek kétszáz év múlva, akkor ők tudni fogják, hogy az emberiség nem tartozik semmiféle olyan létrendhez, amely független volna az életközösség többi részétől. Tudni fogják ezt, épp oly bizonyosan, miként mi tudjuk, hogy a Föld kering a Nap körül. Ezt biztos megjósolhatom, mert ha az emberek továbbra is úgy gondolják, hogy egy elkülönített létrendhez tartozunk, akkor kétszáz év múlva *nem lesznek* itt emberek.

Mindenki azt szeretné (engem sem kivéve), ha le tudnám írni, hogyan is fognak élni itt az emberek

kétszáz év múlva – *ha ugyan* lesznek még itt emberek kétszáz év múlva. Csak annyit mondhatok önöknek, hogy hogyan *nem fognak* élni. Nem fognak úgy élni, ahogy mi élünk. De miért van ez? Miért nem mondhatom meg önöknek, hogy hogyan *fognak* élni? A válasz: mert senki nem mondhatja meg.

Ha visszahelyezik ugyanezt a kérdést a középkorba, beláthatják, miért van így. Önök nagyon könnyen meggyőzhették volna Roger Bacon-t, hogy háromszáz évvel később az emberek másként fognak élni, de hogy az ördögbe tudta volna szegény megjósolni a nagy földrajzi felfedezéseket, a feudális elnyomás elleni lázadásokat, az ipari forradalmat, a tőkés burzsoázia hatalomra jutását, és így tovább? Abszurd dolog lenne ilyesmit elvárni.

Úgy is fogalmazhatnánk: ha a középkor képes lett volna megjósolni a reneszánszt, akkor *az lett volna* a reneszánsz.

A társadalmi evolúció természetéből adódóan kaotikus – más szóval természetéből adódóan bejósolhatatlan. Ez aránylag nyugodt időszakokra is igaz. Csak gondoljanak arra, hogy a világ minden titkosszolgálatára meglepődött, amikor összeomlott az a Szovjetunió, amely néhány nappal korábban még éppoly stabilnak látszott, mint Nagy Britannia vagy az Egyesült Államok.

És ha a társadalmi evolúció már a *nyugodt* időszakokban is kaotikus, akkor még sokkal kaotikusabb lesz az előttünk álló időszakban, amikor is az emberek vagy elkezdnek másként gondolkodni, vagy kipusztulnak.

Természetesen megértem, hogy az emberek miért *szeretnének* valami leírást kapni a jövő fenntartható életmódjáról. Azt hiszik, ez képessé tenné őket arra, hogy magukévá tegyék ezt a fenntartható életmódot *most, ma*. De a társadalmi változások nem így történnek, amiképpen a technikai változások sem. Haszontalan lett volna Charles Babbage-nek megmutatni egy nyomtatott áramkört vagy Thomas Edison-nak egy tranzisztort. A maguk korában semmit nem tudtak volna kezdeni velük – és mi sem tudnánk semmit kezdeni egy olyan képpel, amely azt ábrázolja, hogy miként élnek majd az emberek mához száz esztendőre. A jövőt nem lehet száz évekre előre megtervezni – vagy akár tíz évre előre. Adolf Hitler Ezeréves Birodalma ezer *hétig* sem tartott ki. Soha nem létezett szabásminta a jövőre nézve – és soha nem is fog létezni.

Mindemellett annyit teljes bizonyossággal mondhatok önöknek, hogy a következő két-három évtizedben valami rendkívüli fog bekövetkezni. A mi kultúránk emberei rá fognak jönni, hogyan kell fenntartható módon élni – vagy nem jönnek rá. És akármelyik is következik be, az szükségképpen rendkívüli lesz.

Az, hogy képtelen vagyok önöknek lefesteni a jövőt, még nem jelenti azt, hogy önök elhagyatott parafadugóként sodródnak a történelem zavaros hullámain. Önök közül mindenki abban a helyzetben van, mint Galilei, amikor nem éppen finomkodva közölték velem, hogy tartsa a száját azzal kapcsolatban, hogy a Föld mozog a Nap körül. A római inkvizíció úriembereinek szemében a Föld Nap körüli mozgása gonosz hazugság volt, amelyet kötelességük volt eltitkolni – és *el is tudták* titkolni. De a tárgyalás végeztével hallották, hogy Galilei ezt motyogja: „És mégis mozog!”

Meglepően kevés múltott az ügyön. Az emberiség jövője nem azon állt vagy bukkott, hogy sikerül-e szétzúzni a naprendszerrel alkotott középkori képet. Azonban az emberiség jövője *nagyon is* azon áll vagy bukkik, hogy sikerül-e szétzúzni az emberiségnek a bolygó életközösségéhez való viszonyáról alkotott középkori képet.

Galilei nem tudta, hogy az emberek számára az űrutazás egy szép napon természetes lesz, azt viszont

tudta, hogy egy szép napon felismerik, hogy a Föld kering a Nap körül. Mi nem tudjuk, hogyan élnek majd az emberek kétszáz év múlva, azt viszont tudjuk, hogy *ha lesznek* itt még emberek kétszáz év múlva, akkor felismerik, hogy pontosan oly mértékben részei az életközösségnek – oly mélyrehatóan függenek tőle –, mint a gyíkok, a lepkék, a cápák, a földigiliszták, a borzok vagy a banánfák.

Az emberek általában *nem akarnak* még többet ugyanabból. Mégis, furcsamód, amikor megkérdezzük arról, hogy mi menti majd meg a világot, *ugyanabból* akarnak többet hallani – valami ismerőset, valami beazonosíthatót. Felkelésekről akarnak hallani és anarchiáról, vagy szigorúbb törvényekről. De ezek egyike sem tud megmenteni minket – bárcsak tudna. Amire szükségünk van, az nem kevesebb, mint egy olyan világ, amely telis tele van megváltozott gondolkodású emberekkel. Megváltozott gondolkodású tudósokkal, megváltozott gondolkodású iparosokkal, megváltozott gondolkodású tanárokkal, megváltozott gondolkodású politikusokkal – noha természetesen ők lesznek az utolsók. Épp ezért nem várhatunk rájuk, hogy ők vezessenek át minket egy új korszakba. Az ő gondolkodásuk nem fog megváltozni mindaddig, amíg az őket megválasztó polgárok gondolkodása meg nem változik. Nem Gorbacsov teremtett meg egy új gondolkodásmódot; az új gondolkodásmód teremtette meg Gorbacsovot.

Az emberek gondolkodásmódjának megváltoztatása olyasvalami, amiben bármelyikünk részt vehet, függetlenül attól, hogy kik vagyunk, hol élünk vagy milyen munkát végzünk. A gondolkodásmód megváltoztatása nem tűnik valami roppant drámai vagy izgalmas feladatnak, de e feladat végrehajtásától függ az emberiség jövője.

E feladat végrehajtásától függ az *önök* jövője.